

NIEUWSBRIEF 9, november 2010

VAN DE VOORZITTER

Nog geen twee jaar geleden kwam een delegatie van het bestuur van de HVPA in café-restaurant Engels bij elkaar om de nieuwe website van de vereniging te bespreken. Dat gebeurde in aanwezigheid van grafisch vormgever Marlous van Bremen en websitebouwer Marja van Putten. Zij gingen na de bijeenkomst aan de slag met de wensen van het bestuur, en maakten uiteindelijk een overzichtelijke en kleurrijke verenigingswebsite, die in de zomer van 2009 online ging. Bestuurslid Willy Hilverda fungeert sinds die tijd als deskundig webmaster.

Van meet af aan was het idee van het bestuur om iets anders te maken dan de gebruikelijke lokale historische website. De website van de vereniging moest door de vormgeving een breed publiek aanspreken en, voor zover mogelijk, niet alleen appelleren aan gevoelens van nostalgie over het verleden van wijken als Het Lage Land en Ommoord. Ook beseften we dat de teksten op de website niet lang moesten zijn, maar wel helder en toegankelijk geschreven.

Het bestuur van de HVPA is daarom bijzonder blij met de toekenning op 19 november 2010 van de Hollandprijs 2010 voor de beste website van een historische vereniging in Noord- en Zuid-Holland met minder dan vijfhonderd leden. De jury van de Hollandprijs 2010 werd gevormd door vertegenwoordigers van de Historische Vereniging Holland, Cultureel Erfgoed Noord-Holland, en het Provinciaal Historisch Centrum van het Erfgoedhuis Zuid-Holland. Het is buitengewoon verheugend dat deze deskundige jury de poging van de HVPA waardeert om binnen het spectrum van de lokale geschiedschrijving een ander geluid te laten horen. En het is absoluut een aanmoediging om door te gaan op de ingeslagen weg!

Dat wil niet zeggen dat de website al helemaal af is, integendeel. Na de nominatie voor de Hollandprijs 2010 hebben we veel informatie op de website geactualiseerd en aangevuld. Maar als het gaat om verhalen van bewoners van de deelgemeente Prins Alexander, dan is duidelijk dat we op dit gebied nog niet hebben bereikt wat we voor ogen hadden. Dus als u een mooi verhaal of leuke anekdote heeft over uw ervaringen als tuinder, (eerste) bewoner of middenstander in de polder, of als u vragen heeft over de geschiedenis van de polder of gewoon iets wil delen met uw medebewoners, dan houden wij ons aanbevolen. Documentatie (krantenknipsels, folders) en foto's uit de afgelopen decennia vinden we ook zeer interessant en nemen we, na digitalisering, graag op in ons archief. De jury van de Hollandprijs 2010 waardeerde het buitengewoon dat de website van de HVPA de mogelijkheid aanbiedt tot interactie met bezoekers en bewoners. Het is dus nu aan u om ons van mooi materiaal te voorzien!

Onno de Wit

Onno de Wit ontvangt een bos bloemen tijdens de uitreiking van de Hollandprijs 2010

LEZING 18 december

WONINGBOUW IN DE REGIO ROTTERDAM OOST NA 1945

Op 18 december 2010 houdt de architect Andries van Wijngaarden een lezing over de ontwikkeling van de woningbouw in Capelle aan den IJssel en Rotterdam Alexanderpolder na 1945.

De lezing begint om 10.30 uur en vindt plaats in de educatiezaal op het terrein van het Jan Anne Beijerinck Gemaal, Bermweg 13, 2906 LA Capelle aan den IJssel. De toegang is gratis.

U kunt zich aanmelden bij het secretariaat van de HVPA.

Groot- en kleinschaligheid

Direct na de Tweede Wereldoorlog kwam er overal in Nederland, onder druk van de heersende woningnood, een enorme stedenbouwkundige ontwikkeling op gang. Voor de regio Rotterdam Oost startte die ontwikkeling in Capelle aan den IJssel. Toen nog een klein dorpje, waar al in 1944 de eerste nieuwe woningen gebouwd werden, en waar in 1953 door de toenmalige gemeentearchitect, dhr K.M. Breetvelt, het eerste uitbreidingsplan voor Middelwatering werd gepresenteerd. Ook werd in de wijk Schenkel met woningbouw begonnen, vooralsnog kleinschalig met eengezins- en portieketage woningen. Vooral vanaf het begin van de jaren zestig werden de plannen, mede door de voortschrijdende bouwtechniek, steeds grootschaliger. Tussen 1967 en 1975 kwam in dat kader de wijk Oostgaarde tot stand, met de voor de skyline van Capelle aan den IJssel bepalende hoge galerijflats. Tegelijkertijd bouwde Rotterdam aan het stadsdeel Prins Alexanderpolder, in eerste instantie met de wijk Het Lage Land, vanaf het einde van de jaren zestig ook met het letterlijke hoogtepunt van Rotterdam Oost: de wijk Ommoord, die bestond uit tweedeede hoogbouw en eendeede laagbouw.

Aan het begin van de jaren zeventig ontstond veel verzet tegen grootschaligheid en hoogbouw en ging het roer om naar een weer kleinschaliger

stedenbouw, zoals onder andere te zien is in Zevenkamp, Oosterflank, en vrijwel alle woonwijken in Rotterdam Oost die daarna nog werden gebouwd.

Aan de hand van uitgebreid beeldmateriaal illustreert Andries van Wijngaarden hoe deze boeiende ontwikkeling in de woning- en stedenbouw heeft plaatsgevonden, en geeft hij een indruk hoe het wonen, en vooral ook de woningen zelf, door de jaren heen zijn veranderd.

Andries van Wijngaarden

Andries van Wijngaarden werkte vanaf de jaren zestig in de bouwpraktijk in combinatie met een studie aan de Academie voor Bouwkunst in Rotterdam en Amsterdam, waar hij in 1972 afstudeerde als architect. In de daarop volgende dertig jaar had hij als zelfstandige een eigen architectenbureau in Rotterdam met als specialisatie woningbouw, o.a. in Rotterdam en Capelle aan den IJssel. Van Wijngaarden woonde twintig jaar in Capelle aan den IJssel, en woont sinds 1988 in Rotterdam, thans in de wijk Prinsenland.

De laatste vijf jaar houdt Van Wijngaarden zich bezig met de geschiedenis en documentatie van de woningbouw in de regio Rotterdam. In Capelle aan den IJssel was hij actief voor de Historische Vereniging Capelle aan den IJssel via de exposities Modern Capelle in 2007 en in 2009 als auteur van het boek *Van dijk-dorp tot woonstad, een eeuw wonen in Capelle aan den IJssel*. Voor Rotterdam is hij initiatiefnemer van de Stichting Rotterdam Woont. De stichting biedt via de website www.rotterdam-woont.nl informatie over 150 jaar woningbouw in Rotterdam. Een van de projecten die in dat kader worden gedocumenteerd betreft de herstructurering van delen van Het Lage Land. De website www.rotterdam-woont.nl zal tijdens de presentatie worden toegelicht door projectcoördinator architect ir. Lucas van Zuijlen.

De lezing is een initiatief van de Historische Vereniging Prins Alexander en de Historische Vereniging Capelle aan den IJssel.

DE PRINS ALEXANDERPOLDER ALS WOONGEBIED 1963-2010

Kort na de Tweede Wereldoorlog ging de gemeente Rotterdam ervan uit dat de stadsbevolking flink zou gaan toenemen. Het was de tijd van de wederopbouw, en Rotterdam profiteerde daarvan in aanzienlijke mate dankzij de gunstige economische en geografische ligging. Met de toenemende werkgelegenheid steeg ook de behoefte aan woonruimte. In combinatie met het naoorlogse woningtekort was duidelijk dat er nieuw woongebied moest bijkomen.

Sprong naar Oost

Ten oosten van Rotterdam viel het oog van de planologen en stedenbouwers op het gebied van de Prins Alexanderpolder, dat zowel de gemeenten Rotterdam als Capelle aan den IJssel omvat. Er werd daarbij niet zo moeilijk gedaan over het feit dat de bestaande tuin- en landbouw in dit gebied dan moest verdwijnen; in verschillende studies werd de grond als 'de slechtste van Zuid-Holland' bestemd. Het dreigende ruimtetekort en de woningnood ging voor, waarbij de 'Sprong naar Oost' ook nog als een mooi tegenwicht werd gezien van de al bestaande uitbreidingen van Rotterdam in westelijke richting.

Alexanderstad

Voor het ontwerp van de nieuwe satelietstad van Rotterdam in de polder richtten beide gemeenten in 1954 de Werkcommissie voor het ontwikkelingsplan van Rotterdam Oost op binnen de Dienst voor Stadsontwikkeling en Wederopbouw van Rotterdam, in samenwerking met de Provinciale Planologische Dienst en het Instituut Stad en Landschap als vertegenwoordiger van de gemeente Capelle aan den IJssel. In de volksmond werd al snel gesproken van Alexanderstad; de teamleden zelf spraken van ROCA (Rotterdam-Capelle aan den IJssel). Vanaf 1957 maakte de Werkcommissie Oost een aantal schetsen en plannen voor de nieuwe stad, die als kader dienden voor de latere wijken Het Lage Land, Ommoord en Zevenkamp. Naast dit formele planproces van de Alexanderpolder liep een tweede en wat

meer theoretisch traject rond de architectengroep en -vereniging Opbouw. Leden van Opbouw presenteerden studieplannen en ontwerpen tijdens de Internationale Congressen voor het Nieuwe Bouwen (CIAM). Overigens liepen in praktijk beide planprocessen in elkaar over. De hoofdontwerper van Het Lage Land en Ommoord, de idealistische architecte en stedenbouwkundige Lotte Stam-Beese, was zowel prominent lid van Opbouw, voorzitter van de Werkcommissie Oost en stedenbouwkundig hoofdarchitect bij de Dienst Stadsontwikkeling en Wederopbouw.

Wijkgedachte

Belangrijkste idee achter de opzet van zowel Het Lage Land als Ommoord was de 'wijkgedachte'. De nieuwe wijk was een relatief zelfstandige eenheid met een hoog voorzieningenniveau, die uiteenviel in een aantal herkenbare en overzichtelijke buurten die een sociale eenheid vormden. Bewoners bezaten, omdat ze zich identificeerden met hun woonomgeving op buurt- en wijkniveau, een zeker gemeenschapsgevoel en een min of meer gedeelde levensstijl. In ieder geval dienden de wijken volgens Lotte Stam als een eenheid gezien te worden: "Alexanderpolder is een poging om het leven in een wijk, het wonen, het verkeer, de recreatie, als een zo volledig mogelijk geheel te doorgronden."

Het Lage Land circa 1965

Herhaalbare wooneenheden

Gekoppeld aan het idee van de wijkgedachte en de onderverdeling in buurten was dat van de herhaalbare wooneenheden, zogeheten modulen of stempels. Buurten werden gevormd door een herhaling van wooneenheden: blokken portiek- en etagewoningen, laagbouwoningen, hoogbouwflats en groenvoorzieningen, die systematisch

herhaald werden. Systeembouw vond overigens ook plaats op het niveau van woningcomplexen door middel van gestandaardiseerde bouwsystemen (montagebouw).

Zowel in Het Lage Land als in Ommoord zien we beide ideeën duidelijk terug in de vormgeving van de wijken, met als aantekening dat waar in Het Lage Land laag- en hoogbouw elkaar afwisselden om een benauwende eenvormige verkaveling te voorkomen, de stempels met flats in Ommoord volledig geconcentreerd zijn in het centrum van de wijk, wat gezien werd als een voordeel voor een efficiënte productiestroom.

Uiteindelijk ging het immers nog steeds om naoorlogse wederopbouw en moest er dus productie gedraaid worden. Voor beide wijken was er desondanks sprake van een ruim opgezette verkaveling en veel groen, dat op termijn de hoogbouw een vriendelijker aanzien zou geven:

“De strakheid en hoogte der gevels zullen straks aan het gezicht onttrokken zijn, de gebouwen zullen op het tweede plan komen te staan. Het gezichtsveld zal bepaald worden door de afwisseling van hoge boomgroepen en open grasveld, van rustige zithoeken en drukke speelgelegenheden, van water en het soepel verloop van wandelpaden; allemaal elementen in karakter, maat en vorm van kind af aan verwant en vertrouwd aan de mens.”

*In de buurt van de Kromhoutstraat
Diacollectie Henk Bast, Numansdorp*

Hoog voorzieningenniveau

In lijn met het idee van een hoog voorzieningenniveau waren ook de bouw van een groot aantal (buurt)winkelcentra, sportvelden, scholen, kerken, buurthuizen en bedrijfsruimtes. In 1968 opende de NS het treinstation Rotterdam

Alexander, gelegen nabij de Hoofdweg tussen Het Lage Land en Ommoord. Metrolijnen maakten op de tekentafel weliswaar al vanaf het begin van de jaren zestig deel uit van de infrastructuur van de nieuwe wijken, maar pas in 1983 werd de metrolijn vanuit Rotterdam naar Ommoord en later ook Zevenkamp gerealiseerd.

Laagste deel van Nederland

De eerste bewoners van Het Lage Land arriveerden in 1964 en konden aanspraak maken te wonen in het laagste deel van Nederland, circa 6.6 meter onder NAP. De grote behoefte aan nieuwe woningen was aanleiding geweest voor een snelle start van de bouw, waardoor het ophogen van het gebied met zand achterwege was gelaten. De eerste bewoners van Ommoord, “de Rotterdamse Sahara”, meldden zich in 1967, twee jaar na het begin van de bouw.

Gezien de woonduur van veel oorspronkelijke bewoners van Het Lage Land en Ommoord kunnen beide wijken overigens wel als een succes worden gezien. Het is vooralsnog de vraag of dit ook gaat gelden voor de recentere wijken in de polder.

Kleinschaligheid

Vanaf de tweede helft van de jaren zestig voltrok zich een omslag in het stedenbouwkundig denken. Waar Lotte Stam-Beese inzette op grootschaligheid, openheid en grotere herhaalbare wooneenheden, daar hechtten latere stedenbouwkundige meer belang aan kleinschaligheid en variatie. Daarnaast ontstonden er twijfels over de voordelen van hoogbouw, en werden er vraagtekens gezet bij het idee dat wooneenheden het gemeenschapsleven zouden bevorderen. Deze veranderingen in stedenbouwkundige uitgangspunten zijn nog terug te zien in Ommoord (waar tot in de jaren tachtig werd gebouwd), maar vooral ook in Oosterflank en Zevenkamp. Kleinschalige en gevarieerde hofjes, kronkelige wegen en de auto dichtbij voor de deur of zelfs onder het huis, domineerden het wijkbeeld, soms tot wanhoop van de postbode. Gezelligheid en soms zelfs kneuterigheid werden troef. De bebouwingsdichtheid

was ook een stuk hoger dan in de eerste nieuwbouwwijken, wat ten koste ging van de groenvoorzieningen. Alhoewel de echte woningnood voorbij was, veroorzaakte de renovatie van de oude Rotterdamse stadswijken veel bewonersmobiliteit richting het oosten van de stad. Productievolume speelde dus nog steeds een belangrijke rol.

Bouw van winkelcentrum Samuel Esmeijerplein 1966 (Diacollectie Henk Bast, Numansdorp)

Persoonlijke levensstijl

De meest recente wijken van de Alexanderpolder – 's-Gravenland, Prinsenland en Nesselande – laten weer nieuwe ontwikkelingen zien. Omdat dit de huidige periode is, zijn nog slechts de contouren zichtbaar van wat wel genoemd wordt de omslag naar duurzaam bouwen. Het idee van gemeenschapsgevoel en eenzelfde levensstijlen lijkt nog verder in diskrediet geraakt.

Collectivisme heeft plaats gemaakt voor individualisme. Bewoners in de polder trekken zich terug achter de (riante) voordeur of zelfs op hun eigen, individuele kavel. De woningen zijn groter en qua inrichting luxer geworden en tegelijkertijd onderdeel geworden van de uitdrukking van een geheel persoonlijke levensstijl. In plaats van wijk- en buurtbeleving is de individuele woonbeleving op de voorgrond komen staan. Bewoners zijn naast huurder en koper eerst en vooral consument geworden.

Om tegemoet te komen aan deze nieuwe woonstijlen zijn de wijken speelser en minder strak, hiërarchisch en geordend opgezet. Tegenover het functionalisme en de rationaliteit van de wederopbouw met zijn streven naar regelmaat en ordening is het idee gekomen dat de mens een gevoel van natuurlijkheid

terug moet krijgen, als tegenwicht voor het jachtige en veeleisende leven en de drukke baan. De combinatie van de functie wonen met de functie recreatie en het klassieke vakantiegevoel dat in de buurt Badplaats van de nieuwe Vinexwijk Nesselande heeft vorm gekregen, is dan ook geen toeval.

Historische elementen

Een ander element van het nieuwe bouwen en wonen is dat in de nieuwste woonwijken van de Alexanderpolder weer ruimte is voor het verleden. Waar Lotte Stam-Beese op het platte vlak vanuit het niets een nieuwe stad tekende, daar maakt de huidige generatie van stedenbouwkundigen en planologen dankbaar gebruik van bestaande ruimtelijke en historische elementen zoals linten en waterlopen. Voorbeelden hiervan zijn de inpassing van de begraafplaats Oud Kralingen in Prinsenland, de 's-Gravenweg in 's-Gravenland, en de Wollefoppenweg in Nesselande.

Landschappelijk waardevolle elementen maken zo niet alleen een verbinding tussen nieuwbouw en landschappelijke context, maar ook tussen verleden, heden en toekomst.

Eigen karakter

Een overzicht van de verschillende uitgangspunten die in de loop van vijftig jaar gekozen zijn bij de bouw van de wijken in de Prins Alexanderpolder laat zien dat het gaat om een relatief losse verzameling wijken met elk hun eigen karakter. Weliswaar gaat het daarbij in totaliteit om een gebied met circa 90.000 inwoners (een middelgrote Nederlandse stad dus), maar van grote functionele en ruimtelijke samenhang in combinatie met een eigen stedelijke cultuur is geen sprake. De Alexanderpolder heeft haar imago van pure satellietstad van Rotterdam in de afgelopen jaren enigszins achter zich gelaten, niet in het minst door een hoogwaardige infrastructuur, een indrukwekkend kantorenpark, en een winkelcentrum met regionale en zelfs nationale uitstraling. Recentelijk is evenwel geconstateerd dat deze zogeheten Alexanderknoop het gevoel mist van een echt (stadsdeel)centrum, zodat de vraag blijft wat de relatie is tussen de Alexanderpolder en de binnenstad, en

tussen de Alexanderpolder en het haar nog omringende platteland. Zo gezien blijft het zelfs vijftig jaar na het begin van de woningbouw in de Alexanderpolder nog de vraag, of de 'Alexanderstad' wel een echte stad is. De identiteiten van de verschillende wijken zijn evident; voor de Alexanderpolder als geheel resteert nog steeds een vraagteken.

Onno de Wit

Wandel-, skate- en fietsroutes in Ommoord, Zevenkamp en Prinsenland

De Alexanderwandeling

In september 2010 is verschenen *Alexanderwandeling. Rotterdamse Veenweideroute*. Deze is samengesteld door de Werkgroep Ommoordse Veld Open & Groen. De prijs is € 1,-. Deelgemeente Prins Alexander heeft de uitgave mogelijk gemaakt.

Het is een cultuurhistorische wandeling van negen km. door het groen van Ommoord en Zevenkamp. Het boekje omvat een plattegrond en een beschrijving van de route, ook is het openbaar vervoer aangegeven. De wandeling kan ook in delen gemaakt worden. Het boekje is verkrijgbaar bij: Bewonersorganisatie Ommoord, Bewonersorganisatie Zevenkamp en kinderboerderij De Blijde Wei. Voor adressen en openingstijden zie www.hvpa.nl.

Historische wandelroute Ommoordseweg

In september 2009 verscheen *De Ommoordseweg....van begin tot eind* een uitgave van en gerealiseerd door de Historische Commissie Bewonersvereniging Heide-Bes. Een historische wandelroute door Ommoord waar eens de Ommoordseweg liep. Het boekje laat zien waar de huizen en boerderijen stonden die eens langs deze weg lagen. Op door biggenruggen gemarkeerde punten vindt u langs de route informatieborden en -zuilen die verwijzen naar de bomen die eens langs de Ommoordseweg stonden en er nu nog staan.

Deze historische wandeling is verkrijgbaar bij de Historische Commissie Bewonersvereniging Heide-Bes en de Bewonersorganisatie Ommoord. Het boekje kost € 8,-.

Wandel-, skate- en fietsroutes in Prinsenland

In oktober 2002 verscheen in opdracht van deelgemeente Prins Alexander *Op stap in Prinsenland*, samengesteld en geschreven door Marijke van der Wal en Hans van der Heijden, met foto's van Paul Hendriks. Het zijn drie verschillende fiets-, skate- en wandelroutes door de wijk Prinsenland: een landelijke route, een meer stedelijke route en een kindvriendelijke groenroute. Zo maakt u kennis met de geschiedenis, de buitenruimte, de stedenbouw, de architectuur en de kunst van deze wijk. Helaas is de bundel sinds 2009 uitverkocht. Mocht u geïnteresseerd zijn in deze wandel-, skate- en fietsroutes, dan kunt u de publicatie op afspraak bekijken bij de secretaris van de HVPA.

Heeft u vragen of opmerkingen?

Neem dan contact op met de HVPA: secretariaat
Van der Helmstraat 448
3067 HN Rotterdam
tel. 010 420 62 73 of 06 108 697 09
email: info@hvpa.nl

Lid worden van de HVPA?

U kunt lid worden door of € 15,- of € 12,- voor 65+ over te maken op bankrekeningnummer 140265708, t.n.v. de Historische Vereniging Prins Alexander.

De HVPA wordt sinds 2007 financieel ondersteund door deelgemeente Prins Alexander.

